

Jihadresenärer, Foreign Fighters eller transnationella insurgenter?

– om diskussionen kring resandeproblematiken

AV: LEILA GHANBARI

Inledning

Så kallade jihadresenärer som tilltagit i och med Syrien- och Irakkonflikterna, utgör ett växande problem för säkerhetstjänster runtom i världen. Enbart under 2014 tros mellan 20 000–31 500 individer ha åkt till Syrien för att delta i konflikten, varav omkring 20 000 antas vara ditresta från andra länder.¹ Bara jämfört med december 2013 har det skett en fördubbling i antalet resande till Syrien. Då uppskattades det att omkring 11 000 individer från 74 olika länder hade åkt till landet för att strida i konflikten.²

Enligt den svenska säkerhetspolisen (Säpo) hade i oktober 2014 95 individer från Sverige åkt till Syrien eller Irak för att strida.³ Denna siffra ändrades till 300 misstänkta fall i januari 2015, där 130 fall var bekräftade enligt Säpochefen Anders Thornberg.⁴

Trots att resandet till konfliktzoner ökar är fenomenet emellertid inte nytt. I mer än tusen år har människor av varierande orsaker rest över världen för att delta i avlägsna konflikter. Det som tycks ha förändrats under de senaste decennierna är själva rekryteringen av de stridande samt att fenomenet är mer utbrett än tidigare.⁵

I denna rapport presenteras de ledande akademiska förklaringsmodellerna bakom resandeproblematiken. Rapporten tar också upp Säpos operativa erfarenheter och studier rörande radikalisering och rekrytering, samt presenterar några av orsakerna bakom de framgångsrika rekryteringarna.

Då företeelsen saknar en generell term eller standarddefinition kommer denna rapport för enkelhetens skull att använda sig av den akademiska benämningen transnationella insurgenter växelvis med jihadister och jihadresenärer för att beskriva fenomenet.

Terminologi och bakgrund

Vad är en *jihadresenär*, *foreign fighter* eller *transnationell insurgent*?

Det engelska begreppet ”foreign fighters” syftar primärt till våldsbejakande islamistiska extremister, eller jihadister, som de också kallas.⁶ Inom det akademiska fältet används begreppet växelvis med termen ”transnational insurgents” som en benämning på individer som saknar nationell tillhörighet till konfliktlandet och som rekryteras för att strida i väpnade civila konflikter utomlands.

Uttrycket *jihad* är oerhört omtvistat och kan anta skilda innebörder beroende på sammanhang och användning av uttrycket.⁷ För de flesta muslimer innebär *jihad* (greater jihad) en inre *personlig* strävan för att uppnå religiös gudfruktighet och är således en icke-våldsform av jihad, vilket delas av majoriteten av världens muslimer. Den *jihad* som används av våldsbejakande islamistiska extremister kallas för ett

¹ Malet 2013

² Carter, Maher och Neumann 2014

³ Sveriges Radio

⁴ Aftonbladet

⁵ Malet 2013

⁶ Malet 2010

⁷ Ranstorp och Hyllengren 2013

”lessen jihad”, vilket kan tolkas som att det är berättigat att bekämpa ”Islams fiender” i både en våldsam och icke-våldsam form. Till den våldsverkande tolkningen hör endast en minoritet eller till och med endast ett mycket begränsat fåtal.⁸

Rörande det fenomen som av medierna kallas för jihadresenärer, finns det än i dag ingen standarddefinition för vare sig termen jihadist, foreign fighter eller transnationell insurgent. Där emot har två forskare gjort försöket att definiera fenomenet. Thomas Hegghammer definierar en transnationell insurgent som en person som har deltagit i och opererar inom ramen för en rebellgrupp, som saknar medborgarskap i konfliktlandet eller släktband med de krigande grupperna, som saknar tillhörighet till en officiell militär organisation och som är motiverad att delta i strid baserat på religiösa eller ideologiska skäl, dock utan monetär ersättning.⁹ David Malet å sin sida har valt att brett definiera transnationella insurgenter som individer som är icke-medborgare av konfliktländer som deltar i rebellgrupper under civila konflikter.¹⁰

Transnationella insurgenter historiskt

Historiskt sett har transnationella insurgenter, av ideologiska, religiösa eller monetära skäl, rest världen runt för

att delta i konflikter under de senaste tusen åren. Företeelsen som sådan är således inget nytt. Forskning från 1816 till nutid visar på krig där enskilda individer eller grupper som saknar anknytning till konfliktlandet rest för att strida i konflikten. De historiska exempel som anges här skiljer mellan fyra olika klassificerade typer av deltagare; ”diasporan”, ”frihetskrigare”, ”erövrare” och ”sanna troende”. Forskning visar vidare att transnationella insurgenter har en större benägenhet att delta i icke-etniska krig än i etniska sådana.¹¹

Enligt David Malets data på 331 moderna inbördeskrig har 70 fall innehållit mobilisering av transnationella insurgenter. Uppgifterna visar att de transnationella insurgenterna ökat i antal men också att de vunnit betydligt fler krig än sina lokala motståndare.¹² Transnationella insurgenter betraktas som farligare än sina lokala motsvarigheter på grund av den stridsduglighet de anses ha i och med att de oftare använder sig av urskillningslöst våld. Denna våldsverkan förklaras ofta med att de transnationella insurgenterna inte är bundna att leva kvar i de konfliktdrabbade och våldssargade samhällena och är betydligt bättre tränade än sina lokala motsvarigheter innan de anländer till strid.¹³

Exempel på transnationella icke-statliga grupper har spårats tillbaka till

tiden för korsfararna, där två huvudmotståndargrupper, Tempelriddarna och Maltas Riddare, utvecklades. Andra exempel är Simón Bolívars privata armé som bestod av flera tusen rekryter som skulle utkämpa hans otaliga nationella frihetskrig runtom i Latinamerika i början av 1800-talet. Under 1930-talets spanska inbördeskrig

Transnationella insurgenter betraktas som farligare än sina lokala motsvarigheter på grund av den stridsduglighet de anses ha i och med att de oftare använder sig av urskillningslöst våld.

lockade de nationalistiska rebellerna ledda av general Francisco Franco till sig omkring 1 000-1 500 utlänningar för att bekämpa den republikanska regeringen.¹⁴ Republikanerna fick i sin tur också hjälp av den Internationella brigaden, som till största delen bestod av frivilliga transnationella insurgenter, främst från Europa.¹⁵ Ett samtida exempel hittas i Saudiarabien. Landet påstås uppmuntra sina medborgare som sympatiserar med al-Qaeda att delta som transnationella insurgenter i grannländers inbördeskrig, för att på så sätt undvika att de ställer till med oreda på hemmaplan.¹⁶

⁸ Ibid.

⁹ Hegghammer 2010/11

¹⁰ Malet 2013

¹¹ Malet 2010

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Britannica

¹⁶ Malet 2010

Andra krig i närtid som involverat mobiliseringen av transnationella insurgenheter är de två Afghanistankrigen på 1980- respektive 2000-talet. I dessa krig har Mujaheddinkrigare rekryterat arab-afghaner att delta i Afghanistans befrielser, först undan Sovjetunionen och sedan USA.¹⁷ Tjetjenien var ännu ett fall där det förekom ett stort antal av frivilliga Mujaheddin i kriget mellan Ryssland och det autonoma Tjetjenien på 1990-talet, vilka också deltog i Balkankriget på 1990-talet.¹⁸ De arab-afghaner som aktivt deltog i det tidigare och senare kriget i Afghanistan lade grunden för skapandet av al-Qaeda, vars trupper organiserats av en militant palestinier vid namn Sheikh Abdullah Azzam i Pakistan i syfte att driva ut ryssarna från Afghanistan.¹⁹ Azzam ersattes senare av den saudiske Osama bin Laden och egyptiske Ayman al-Zawahiri.

De två Afghanistankrigen på 1980- och 2000-talet, som följer typologierna "frihetskrigare" och "sanna troende", har kommit att spela en viktig roll för dagens rekryteringar av jihadister. Dess efterverkningar går att följa i dagens jihadgrupperingar, i synnerhet hos Islamiska Staten (IS) och Jahbat al-Nusra (Nusra-fronten).

Azzam och jihaddoktrinen

I det tidigare kriget spelade ideologer som Abdullah Azzam ledande roller i att rekrytera en transnationell Mujaheddin till att driva sovjeterna ut ur Afghanistan. Azzam, som föddes 1941 på Västbanken, var akademiker inom rättsvetenskap specialiserad på islamiska lagar. I mitten på 1950-talet rekryterades han av den lokala grenen av Muslimska Brödrskapet i Jordanien, och blev en betydande ideologisk talesperson för hur man kunde återta kontrollen av de muslimska landområdena som förlorades under sexdagarskriget, i vilket han själv deltagit. På grund av sitt samröre med Muslimska Brödrskapet kom Azzam att bli utvisad ur Jordanien, Egypten samt Saudiarabien (där han arbetade på Abdullah Aziz-universitetet).

De två Afghanistankrigen på 1980- och 2000-talet, som följer typologierna "frihetskrigare" och "sanna troende", har kommit att spela en viktig roll för dagens rekryteringar av jihadister.

Han tog senare en tjänst på Islamiska universitetet i Islamabad strax efter terroraktionen mot den stora moskén i Mecka 1979 som slutade med att den

saudiska regimen fritog moskén från terroristerna.²⁰

Azzams förfaranden låg rätt i tiden för den sovjetiska invasionen av Afghanistan. Han flyttade så småningom till Peshawar, närmare den afghanska gränsen, för att undervisa på universitetet och arbeta till stöd för Mujaheddin.²¹ Han kom att bli den mest inflytelserika ideologen i 1980-talets Afghanistan vad gäller utformningen av en jihaddoktrin för transnationella insurgenheter som ursprungligen var araber. Azzam kom också att bli den mest framstående och produktiva figuren vad gäller försöket att blanda in utomstående i Afghanistankonflikten med Sovjetunionen.²² Enligt vissa forskare var det just denna "arab-afghan"-mobilisering som skapade den transnationella insurgenströrelsen som existerar i dag.²³

Peshawar blev senare basen för den arab-afghanska gemenskapen, där Azzam var ledande i att utforma jihaddoktrinen. En viktig skillnad från tidigare islamistisk revolutionär doktrin var att Azzams lära tillät utomstående att ansluta sig till en privat armé och utkämpa jihad i de fall muslimska länder utsattes för aggressioner av icke-muslimska länder, någonting som enligt den islamiska ortodoxa tolkningen inte var tillåtet.²⁴

¹⁷ Moore och Tumelty 2008

¹⁸ Malet 2010

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Hegghammer 2010/11

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

Förklaringsmodeller för rekryteringen av jihadister till civila konflikter

Fenomenet transnationella insur-genter är relativt outforskat inom det akademiska fältet. Viss djupgående forskning finns dock av David Malet och Thomas Hegghammer. Malets forskning går ut på att kartlägga samtliga väpnade civila konflikter från 1816 till 2005 i syfte att skapa dataunderlag, undersöka frekvensen av transnationella insur-genter samt vilka typer av krig som varit representativa för deltagandet av transnationella insur-genter. Thomas Hegghammer har i stället fokuserat merparten av sin forskning på islamistiska transnatio-nella insur-genter, så kallade jihadrese-närer. Vad Malet fann i sin forskning var att av 331 civila krig kunde 70 fall konstateras ha innehållit transnatio-nella insur-genter, och merparten av dessa konflikter kunde fastställas som befrielse- och inte etniska krig.

Det finns ett fåtal förklaringsmodel-ler bakom rekryteringen av enskilda individer till avlägsna väpnade civila konflikter. Nedan följer en genom-gång.

Enligt David Malet kan deltagan-det och frekvensen av transnationella insur-genter till inbördeskrig förklaras med transnationell aktivistnätverksteori och social identitetsteori. Transnatio-nell aktivistnätverksteori framhåller att aktivister i olika nätverk använder sig av *inramning* eller *vinkling* och på

så sätt ges politiska konflikter relevans för utomstående åskådare.²⁵ Detta sker genom att en aktuell situation vinklas med förevändningen att det förelig-ger ett hot mot en transnationell identitetsgrupp, vilket får utomstå-ende åskådare att känna att de direkt kommer att beröras av konfliktens utgång. Social identitetsteori å andra sidan indikerar att individer är villiga att offra mycket och mycket för grup-pens säkerhet, i synnerhet den grupp de identifierar sig med.²⁶ Förekomsten av jihadresenärer, som saknar nationell eller etniskt tillhörighet till konflikt-länder de reser till, förklaras med vinkling av rekryteringsmeddelandet. Detta bottnar till stor del i vinklingen av hotet och vad hotet kan komma att utgöra om man inte mobiliserar mot fienden, så kallad defensiv mobilise-ring.

De jihadister som reser till mus-limska nationers krig blir rekryterade på basis av att ett hot mot en gemen-sam *Ummah* föreligger. *Ummah* är på arabiska en benämning på en mus-limsk gemenskap (nation) som saknar nationella gränser och suveräna lagar. Genom att fokusera på *Ummah* kan transnationella insur-genter rekryteras internationellt, oberoende av skill-nader i nationell, etnisk eller annan tillhörighet. Rekryteringssyftet blir att bekämpa en gemensam fiende, obero-ende av nationella gränser.

²⁵ Från engelskans *framing*.

²⁶ Malet 2013

Enligt Säpo finns förklaringen bakom radikalisering i både lokala och globala påverkansfaktorer. Ett exem-pel på lokala påverkansfaktorer är de danska Muhammedkarikatyrerna och teckningarna publicerade i Sverige som avbildar profeten Muhammed som rondellhund.²⁷ Globala påver-kansfaktorer åsyftar interventioner som Irakkriget. Vidare poängterar Säpo i sin rapport att en ökad po-larisering i samhället också kan höja känslan av diskriminering och stigmatisering hos i synnerhet särskilt utsatta grupper. Detta kan i sin tur understödja både radikalisering och rekrytering av vissa individer till vålds-bejakande miljöer som ett svar på en upplevd känsla av kränkningar riktade mot dessa individer eller islam som religion.²⁸ Säpos slutsatser ger därmed indirekt stöd åt Malets forskning avseende inramningen eller vinklingen av det påstådda hot som sägs existera mot en muslimsk *Ummah*.

Säpo betonar i sin rapport också att idéerna som är sprungna ur vålds-bejakande extremism syftar till att understryka att islam är under angrepp av västerländska länder och korrump-erade muslimska ledare. Därmed används ett konstruerat hot mot islam som incitament och argument för glo-bal rekrytering. Målet varierar från att bekämpa utländsk närvaro i muslimska länder till att med samma medel störta

²⁷ Säkerhetspolisen

²⁸ Ibid.

muslimska regimer som inte anses stå för den sanna tolkningen av islam.²⁹

Inflytelserika ideologer och politiska entreprenörer spelar också en central roll i att sprida en manipulerad hotbild av islam.³⁰ En studie av Londonbaserade International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR) visar på hur propagandister ansvarar för spridningen av realtidshändelser till de västerländska och europeiska insurgenterna på plats i Syrien. Dessa får på så vis sin information i realtid från sympatisörer med tusentals följare på sociala medier.³¹

Dessa ledare spelar en viktig roll genom att skapa legitimitet för att delta i strid utomlands, men utgör också stöd både på ett religiöst och politiskt plan, samt motiverar redan aktiva individer att hålla sig kvar i konflikten.

ICSR-studien visar hur Syrienkonflikten har producerat en uppsättning nya spirituella ledare som västerländska och europeiska insurgenter ser upp till. De mest framstående spirituella ledarna i dag antas vara den Amerika-baserade Ahmad Musa Jebri och Australienbaserade Musa Cerantonio.³²

Dessa ledare spelar en viktig roll genom att skapa legitimitet för att delta i strid utomlands, men utgör också stöd både på ett religiöst och politiskt plan, samt motiverar redan aktiva individer att hålla sig kvar i konflikten.³³

ICSR-rapporten kom också fram till att de officiella jihadistkonton som finns på sociala medier är mindre viktiga än de spirituella ledarna vad gäller tillhandahållandet av information. I egenskap av religiösa ledare är de spirituella ledarna viktiga inspirationskällor för de redan aktiva transnationella insurgenterna. Detta förekom även i 1980-talets Afghanistankrig i rekryteringssyfte, dock skedde detta genom mellanhandskanaler som islamiska institutioner och inte via sociala medier.³⁴ IS är dock inte längre beroende av att sprida sin propaganda via mellanhänder, utan detta sker direkt via Twitter, Facebook, Youtube och dess numera egna sociala nätverk 5elafabook som lanserades nyligen.³⁵

Andra studier pekar ut ideologin som förklaring till individers engagemang och deltagande i paramilitära förband utomlands. Thomas Hegghammer lyfter fram hur islamisk lag används för att rättfärdiga väpnat motstånd eller väpnat jihad. Här hävdas ofta att det åligger individen religiösa skyldigheter att mobilisera och slåss mot fienden. För att förstärka resone-

manget om att en individ har religiös skyldighet att slåss, och för att försäkra sig om att kriterierna för jihad är uppfyllda, citeras ofta uråldriga islamiska dokument och jihaddoktriner för att påvisa att så är fallet.³⁶

Avslutning

I samband med kriget i Syrien och Irak har antalet jihadresenärer ökat mer än någonsin tidigare i historien. Debatten kring varför så många västerlänningar väljer att ge upp sin trygghet och säkerhet för att riskera sina liv till fördel för jihad pågår för fullt i Sverige och utomlands. De förklaringar som lyfts fram är dock ofta förenklade och saknar för det mesta grund i de akademiska förklaringsmodellerna. I realiteten finns det inte en enda utan flera förklaringar som samverkar på olika nivåer. Förhoppningsvis har denna rapport bidragit till att skapa klarhet i den viktiga diskussionen om hur det akuta problemet med transnationella insurgenter kan bekämpas.

²⁹ Ibid.

³⁰ Björge 2011

³¹ Carter, Maher och Neumann 2014

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid och Malet 2010

³⁵ Ynet News

³⁶ Hegghammer 2010/11

FÖRFATTAREN:

Leila Ghanbari, 33, tidigare praktikant vid UD och Master i Internationell politik vid Uppsala universitet. Leila har en pol kand. från Stockholms universitet med arabiska och studier vid Institut d' Etudes Politiques de Paris (Science-Po). Under vårterminen 2015 praktiserar hon på the Atlantic Council i Washington DC, dit hon skickats av Frivärld som Capitoliumstipendiat.

© Författaren och Frivärld 2015. Att kopiera rapporten är inte tillåtet utan tillstånd från Frivärld.

KÄLLFÖRTECKNING

David Malet, Why Foreign Fighters? Historical Perspectives and Solutions, Foreign Policy Research Institute, 2010.

David Malet, Foreign Fighters: Transnational Identity in Civic Conflicts – Afghanistan (1978-1992). 2010.

David Malet, A History of Foreign Fighters. In: Foreign Fighters – Transnational Identity in Civic Conflicts. *Oxford Scholarship Online*. 2010.

David Malet, Why We Fight Elsewhere, Foreign Fighters: Transnational Identity in Civic Conflicts, *Foreign Policy Research Institute*, winter 2010.

David Malet, Why We Fight Elsewhere, Foreign Fighters: Transnational Identity in Civic Conflicts, *Oxford Scholarship Online*, *Oxford University Press*, 2013.

Joseph A. Carter, Shiraz Maher and Peter R. Neumann, #Greenbirds: Measuring Importance and Influence in Syrian Foreign Fighter Networks, The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR), King's College London 2014.

Magnus Ranstorp och Peder Hyllengren, Åtgärder för att förhindra att personer ansluter sig till väpnade extremistgrupper i konfliktzoner, *Center for Asymmetric Threat Studies, Försvarshögskolan* 2013.

Thomas Hegghammer, The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad, *International Security*, Vol. 35, No. 3 (Winter 2010/11).

Cerwyn Moore and Paul Tumelty, Foreign Fighters and Case of Chechnya: A Critical Assessment, *University of Birmingham, Strategic Analysis Group, Defence Science and Technology Laboratory*, Ministry of Defence, London, United Kingdom 15 April 2008.

Säkerhetspolisen, Väldsbejakande islamistisk extremism i Sverige. Tore Björge, Root Causes of Terrorism; Myths, Reality and Ways forward, *Routledge* 2011.

Roi Kais, ISIS-affiliated social media network launched, say reports, hämtad via <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4634752,00.html> Ynet News, 12 mars 2015.

Sveriges Radio, Allt fler svenskar ansluter sig till Isis enligt Säpo, hämtad via <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3993&artikel=5997823>, 30 oktober 2014.

Aftonbladet, "Säpochefen: '80 personer kan utgöra ett direkt hot'", hämtad via <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20142707.ab>, 11 mars 2015.

Britannica, Spanish Civil War, Spanish History, hämtad via <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/558032/Spanish-Civil-War>, 17 mars 2015.